

KNJIŽNICE DVAJU ŠIBENSKIH SVEĆENIKA IZ SREDINE XV STOLJEĆA

Josip KOLANOVIĆ

Knjiga je u srednjem vijeku bila prava rijetkost i veliko bogatstvo. Sve do sredine 15. st. kao vlasnike knjiga gotovo redovito susrećemo duhovna lica (1). U gradovima su to svećenici i pojedini samostani. Dosada poznati podaci pokazuju da su se najčešće prepisivali knjige koje su služile za bogoslužje (misali i časoslovi), kao i knjige crkvenih otaca i pisaca te Sveto pismo. Među poznatim popisima knjiga iz srednjeg vijeka naročito je značajan onaj iz samostana sv. Krševana u Zadru, u kojem se nabrajaju brojni rukopisi pisani beneventanom (2).

Sačuvani rukopisni kodeksi samostana sv. Franje u Šibeniku pokazuju da se već u 13. st. i u Šibeniku nalaze brojna, ne samo bogoslužna, djela (3). Ipak, koliko se može utvrditi na temelju dosadašnjih istraživanja i sačuvanih podataka, najveći kulturni procvat Šibenik doživljava u 15. st. Dolaskom, naime, pod Veneciju 1412. godine Šibenik, kao rijetko koji dalmatinski grad, postaje značajno trgovačko središte, te mu njegove trgovačke veze s Ankonitanskim Markama, Venecijom i Hrvatskim primorjem omogućuju gospodarski procvat. To je, nema sumnje, imalo odraza i na kulturnoj razini. U 15. st., uz Jurja Matejeva Dalmatinca, u Šibeniku i okolici djeluju brojni graditelji (4), zlatari i

1) Do takvog zaključka je na temelju izvorne arhivske građe za Dubrovnik došla D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, Biblioteka Petra, dubrovačkog lekara s početka XV veka, u *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* XVII/1 (1974), 41. Premda njezina tvrdnja u načelu stoji, postoje i izuzeci. Tako je sačuvan popis knjiga s veoma vrijednim crkvenim i književnim djelima zadarskog trgovca Mihovila. Usp. J. STIPIŠIĆ, *Inventar zadarskog trgovca Mihovila iz Arhiva Sv. Marije i njegovo značenje za kulturnu povijest Zadra*, u *Zadarska revija* XVI (1967), 2–3, 184–191.

2) *Historijski arhiv u Zadru*, *Notarski spisi Zadra*, N. de Benedictis, fasc. 12. 27. ožujka 1449. Popis knjižnice objavio je G. PRAGA, *Lo „Scriptorium“ dell'abbazia benedettina di San Grisogono in Zara*, *Separat iz „Archivio Storico per la Dalmazia*, Fasc. 39–49, str. 30–31. Uz popis knjižnice, donesen je i popis ostalog pokretnog i nepokretnog inventara samostana Sv. Krševana pa se, među ostalim, navode i različiti umjetnički predmeti koji su i do danas sačuvani.

3) Usp. K. STOŠIĆ, *Rukopisni kodeksi samostana Sv. Franje u Šibeniku*, u *Croatia sacra* 3 (1933), 18–61.

4) Usp. M. HRG-J. KOLANOVIĆ, *Nova građa o Jurju Dalmatincu*, u *Arhivski vjesnik* XVII–XVIII (1974.–1975.), 7–25.

slikari. Među njima su i splitski slikari Dujam Vušković, Antun Restinović i Marinko Vušković. Između 1438.–1448. u Šibeniku živi i radi dubrovački slikar Franjo Jurjev. To je vrijeme stvaralačkog rada Šibenčanina Nikole Vladanova (1419.–1466.), jedne od najznačajnijih ličnosti dalmatinske slikarske škole prve polovine 15. st. U drugoj polovini 15. st. uz Šibenik je vezano ime i život Jurja Čulinovića (oko 1435.–1504.), koji spada među najznačajnije hrvatske slikare rane renesanse(5).

I u književnosti Šibenik je u 15. st. dao humanistu Jurja Šišgorića (1420.–1487.).

Upravo za 15. st. sačuvano je više podataka i o privatnim vlasnicima rukopisnih knjiga. U inventarima grada Šibenika za razdoblje od 1454.–1465. nalazimo četiri popisa knjiga. To su popisi dvojice svjetovnjaka: bilježnika Rafaela Fero(6) i liječnika-fizika, doktora slobodnih umijeća i medicine Antuna iz Spilimberga(7), te dvojice svećenika: kanonika i arhiepiskopita Jakova Ziliavića(8) i arhidakona Petra Ivanova(9). Uz spomenute popise navode se i 22 knjige šibenskog plemića Marka Ivanova, no one se poimence ne opisuju. U ostavštini toga plemića spominje se i polica za knjige (cancelo da libri)(10). Šibenski brijač i ljekarnik, majstor Ivan iz Corone, imao je također jednu knjigu iz medicine(11).

Ti podaci pokazuju da Šibenik, po vlasnicima knjiga, možemo svrstati uz bok i onovremenom Dubrovniku. Naime, i u Dubrovniku, prema sačuvanim podacima, tek u drugoj polovini 15. st. nalazimo i svjetovna lica kao vlasnike knjiga(12).

5) Usp. S. GRUBIŠIĆ, Šibenik kroz stoljeća, Šibenik 1974, 58–65.

6) Historijski arhiv u Zadru, Notarski spisi Šibenika (Karoto Vitale), sv. 7/2, fol. 81r–v (28. V. 1454.).

7) ONDJE, fol. 322v–323r (5. VI 1465.).

8) ONDJE, fol. 176r–v (22. X 1456.).

9) ONDJE, fol. 301v–302r (1. III 1465.). Za razliku od bilježnika R. Fero, te svećenika Jakova Ziliavića i Petra Ivanova, liječnik-fizik Antun iz Spilimberga u inventaru ima gotovo isključivo knjige. To nam govori da su spomenuta trojica Šibenčana materijalno dosta dobro stajala, što uostalom pokazuje i sam inventar njihovih knjiga. Poznato je npr. iz onovremenih izvora da se kanonik Jakov Ziliavić bavio i trgovinom. Liječnik-fizik Antun iz Spilimberga nije bio Šibenčanin, jer su po odredbi mletačkog senata za općinskog liječnika-fizika u dalmatinskim gradovima mogli biti imenovani samo stranci koji su završili studij na sveučilištu u Padovi. Tek 1603. godine namješten je za liječnika-fizika domaći čovjek dr Frano Mišić iz Šibenika. Liječnici-fizici bavili su se u prvom redu liječenjem internih bolesti i epidemiologijom, a nisu htjeli prljati ruke dodirivanjem bolesnikova tijela i kirurškim zahvatima. Zato su i tražili od Općinskog vijeća 1450. godine da se unajmi jedan brijač koji će vršiti službu ljekarnika. Usp. M. D. GRMEK, Zdravstvene prilike i medicina u Šibeniku do početka XX stoljeća, u Šibenik, Spomen zbornik o 900. obljetnici, Šibenik 1976, 524–525.

10) ONDJE, fol. 343r i 349v (5. X 1465.).

11) ONDJE, fol. 360r (18. I 1466.).

12) D. Dinić-Knežević, nav. mj., str. 41–43. Zanimljivo je da 1413. godine u Dubrovniku djeluje magistar Luka iz Šibenika, rektor dubrovačke škole. ONDJE, str. 39–40.

Sačuvani podaci o knjigama svjedoče ne samo o kulturnim vezama što ih je pojedini grad imao s ostalim kulturnim središtima nego i pokazuju da su pojedini društveni slojevi knjigu upotrebljavali za vlastito kulturno uzdizanje. Trgovci i plemići, kao najutjecajniji društveni sloj, ne uče samo čitati i pisati kako bi mogli obavljati svoje poslove, već imaju i svoje vlastite knjižnice s djelima iz filozofije, teologije i književnosti. Knjižnice dvojice šibenskih svećenika sadržavale su pretežno bogoslužne knjige, zatim pravna, filozofska, teološka i propovjednička djela. Veći dio knjižnice arhidakona Petra Ivanova predstavljaju djela pravne naravi, što pokazuje da je najvjerojatnije završio studij prava.

Iako nam svi sačuvani popisi knjiga pokazuju kulturna strujanja prisutna u gornjem sloju stanovništva (plemstvo i svećenstvo), ona ipak nisu mogla ostati bez utjecaja i na kulturno uzdizanje širih društvenih slojeva. Istina, običan, mali čovjek bio je daleko od tada prisutnih kulturnih stremljenja i brinuo se za goli život. No, postupno usmjeravanje tog „malog“ puka uvelike je ovisilo i o utjecaju onih slojeva s kojima je bio tijesno povezan; kulturna razina pojedinaca nije mogla ostati bez odraza na sredinu u kojoj su djelovali. Ovdje posebno treba istaknuti ulogu koju je knjiga imala u životu i djelovanju pojedinih svećenika. Budući da u to vrijeme u dalmatinskim gradovima ne postoje sjemeništa (prva se osnivaju tek u 18. st.) (13), knjiga im je bila sredstvo i pomoć za odgoj mlađega klera. Uz osobno uzdizanje, knjiga je bila i prijeko potrebno pomagalo u pastoralnom radu i djelovanju svećenika, koji su u izravnoj povezanosti s narodom širili poglede i misli koje su ih nadahnjivale.

Objavljivanje ovakvih podataka o knjigama može poslužiti i kao prilog upoznavanju izvora kojima su se služili svećenici u svojoj pastoralnoj službi, kao i upoznavanju teološke misli i ideja koje su od najstarijih vremena prožimale svećenstvo a time imale odraza i na vjerski odgoj vjernika.

Popis knjiga šibenskog kanonika i arhiprezbitera Jakova Ziliavića.

1. *Liber duodecim cesarum in carta de bambaxo.*

Suetonius Tranquillus, Vitae duodecim Caesarum.

2. *Doctrinale parvum in carta bona birgamena.*

Možda Doctrinale clericorum una cum sanctorum martyrologio per anni circulum. Prvotisak 1490. godine.

13) Usp. I. VITEZIĆ, La prima visita apostolica postridentina in Dalmazia (nell'anno 1579). Estratto dalla tesi di laurea presso la Facoltà di Storia Ecclesiastica della Pontificia Università Gregoriana, Roma 1957, 18–22.

3. *Quadragesimale Voraginis in carta bona.*
Zbirka korizmenih propovijedi. U korizmi su se propovijedi počele održavati početkom 13. st. U 15. st. ta je praksa opće raširena. Među poznatijim srednjovjekovnim zbirkama korizmenih propovijedi je i Quadragesimale Viatoris Jakoba a Voragine OP (+ 1298). Usp. *Lexikon für Theologie und Kirche* (LThK) IV, 37–38. U knjižnici samostana sv. Franje u Šibeniku sačuvan je jedan primjerak Quadragesimale iz 14. st. Usp. K. Stošić, nav. mj. 45.
4. *Liber de virtutibus et vitiis et sacramentis ecclesie in carta bona.*
Sličan rukopis o krepostima i manama sačuvan je i u knjižnici samostana sv. Franje u Šibeniku. Usp. K. Stošić, nav. mj. 34–35.
5. *Una Pisanella bolla in carta bona.*
Summa de casibus conscientiae, poznata i kao Summa Pisana, Summa Pisanella ili Bartholomea prema piscu Bartolomeju iz Pize (+ 1347). Usp. LThK II, 13.
6. *Liber quatuor evangelistarum e tuto lo testamento novo in carta bona.*
7. *Liber vocatus Mugies philosophorum in carta bona.*
8. *Expositio Ugotionis (?) in carta de bambaxo.*
9. *Dominicale Voraginis in carta bona.*
Jacobus de Voragine, *Dominicales per totum annum* (Nedjeljne propovijedi). Jedan primjerak iz 15. st. sačuvan je i u knjižnici samostana sv. Franje u Šibeniku. Usp. K. Stošić, nav. mj. 27.
10. *Liber de regimine regum et principum et de problematibus Aristotelis in carta bona.*
Najvjerojatnije Aristoteles, *Problemata* i Pseudo–Aristoteles, *De regimine principum* (liber ex arabico in latinum translatus a Philippo de Valencia).
11. *Exempla abatis in carta bombacina.*
12. *Alique Epistole Hieronymi de vitiis et eorum contrariis et Meditationis Bernardi.*
Izbor poslanica sv. Jeronima i, najvjerojatnije, *Meditatio super „Salve regina“* od sv. Bernarda.
13. *Breviare parvum pro quo est in deposito unum domini episcopi presentis in carta bona.*
14. *Breviarium aliud notatum ad cantum cum psalterio novo in medio in carta bona.*
15. *Unum breviare antiquissimum in carta bona.*

16. *Unum aliud Breviare matutinale solummodo in carta bona poco caduco*
17. *Liber super septem psalmis in carta bona.*
18. *Liber vocatus Viridarium de consolatione in carta de bambaxo.*
Pod istim naslovom sačuvan je jedan onovremeni rukopis u knjižnici samostana sv. Franje u Šibeniku. K. Stošić misli da mu je pisac Petar Olaidorf. Usp. K. Stošić, nav. mj. 43–44. Govori o ljubavi prema Bogu i bližnjemu, o srdžbi, nenavidnosti, lijenosti, bludnosti, sreći, zdvojnosti, brbljavosti, prijateljstvu, zakletvi itd.
19. *Summa contractuum civilium secundum Jacobinum de Bononia in carta bona.*
20. *Liber de doctrina Albertini Brixienensis in carta de bambaxo.*
Albertinus Causidicus iz Brescie, Doctrina dicendi et tacendi.
21. *Uno papalista in carta de bambaxo non compido.*
22. *Legende sanctorum in carta de bambaxo.*
Pod istim naslovom sačuvan je i jedan rukopis s početka 15. st. u knjižnici samostana sv. Franje u Šibeniku. Usp. K. Stošić, nav. mj. 27–28. Legende sanctorum, poznato i kao Legenda aurea, najpoznatije djelo Jakoba a Voragine. Usp. LThK V, 850.
23. *Quaternus baptismi et alter benedictionum in carta bona.*
24. *Summa de notaria in carta bona.*
Summa notariae, priručnik za bilježnike; uz didaktički dio sadrži i obrasce za notarske isprave. Najpoznatija je Summa artis notariae od Reniera iz Peruggie (početak 13. st.) i Rolandina Pasagieri. Usp. A. de Bouard, Manuel de diplomatique française et pontificale I, Paris 1929, 156–157.
25. *Liber de apostolis in carta bona.*
26. *Quedam extracta fratris Iohannis Julistarii in carta bona.*
27. *Alguni quaterni de volumine in uno sacho de choro.*

Popis knjiga šibenskog kanonika i arhidakona Petra Ivanova.

1. *Liber Summe Pisanelle in pergamina.*
2. *Liber Decretorum.*
Decretum Gratiani. Usp. LThK III, 65–66.

3. *Liber Decretalium.*
Liber Extra (vagantium) Grgura IX, zvan i Decretalia Gregorii IX. Usp. LThK III, 66.
4. *Liber ordinis iudicarii editus per dominum Egidium Fuscarium.*
Ordo iudiciarius in foro ecclesiastico pravnik a Egidija Fuscariusa, koji je kao laik predavao pravo u Bologni (+1289).
5. *Psalterium magnum.*
6. *Liber super quarto Decretalium compositus per dominum Franciscum de Zabarelle de Padua.*
Pod br. 6–7, 9–11. navode se djela Franje Zabarella (de Zabarellis) poznatog kanonista i konciliarista rođena u Padovi (+ Konstanca 1417). Predavao je pravo u Firenzi i Padovi. Napisao je komentar za Liber Extra (vagantium) (Commentaria in quinque libros Decretalium) i na Clementina. Usp. LThK X, 1295.
7. *Liber alter de iudicibus per superscriptum Franciscum compositus in papiro.*
8. *Liber rhetoricorum in ulli in papirea carta.*
9. *Liber super quinto Decretalium editum per superscriptum dominum Franciscum Zabarelle.*
10. *Liber tercius domini Francisci superscripti super Decretis in papiro.*
11. *Liber primus domini Francisci superscripti super Decretis in papiro.*
12. *Liber super bona carta incipit „Pogius plurima sat dicit“, etc. in parvo volumine habet cartas 224 etc.*
13. *Liber de abstinentia in bona carta habet cartas 221.*
14. *Liber Summe... de penitentiis in bona carta.*
Summae de poenitentia, Summae de casibus conscientiae, redovito abecednim redom iznesena moralno–teološka i kanonistička pitanja, što su služila srednjovjekovnom svećenstvu, naročito za ispovijedanje. Usp. LThK VIII, 608–609.
15. *Liber Regule Sominii in papiro.*
16. *Liber martirologiorum novus in bona carta non quaternatus cum libello de obitu sancti Augustini.*
17. *Liber Ugonis super Decretis.*

18. *Liber Sextus in bona carta.*
Liber Sextus, zbirka konstitucija pojedinih sabora koju je dao objaviti papa Bonifacije VIII (1298) bulom Sacrosanctae Romanae Ecclesiae.
19. *Liber tractatus de essentia divinitatis in papiro coperta rubeo.*
20. *Liber Comentariorum super Boecium De consolatione.*
21. *Liber sermonum sancti Bernardini predicatorium in bona carta in parvo volumine.*
22. *Liber epistolarum in membrana cum quibusdam eglogiis Petrarche.*
23. *Libellus Voraginis pars super in bona.*
24. *Libellus de passione Sancte Margarite.*
25. *Libellus in membrana de canto figurato.*
26. *Duo auaterni in papiro de bullis copie.*

RESUME

Au moyen-âge, le livre représente une vraie richesse. Les propriétaires des premières bibliothèques sont en général les ecclésiastiques, les chapitres et les monastères.

Le choix des livres suit les nécessités professionnelles. On y trouve des codex bibliques, des ouvrages théologiques, des titres profanes.

Vers le milieu du XVe siècle, deux prêtres de Šibenik, le chanoine Jakov Ziliavić et l'archidiacre Petar Ivanov, possèdent plus de vingt-cinq codex chacun. Ces différents ouvrages bibliques, liturgiques, théologiques, philosophiques, littéraires et du droit font état de la culture du clergé dalmate à l'époque de la Renaissance.